

Streszczenie

Słownictwo aksjologiczne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – – znaczenia tekstowe a konotacje potoczne

Tematem rozprawy jest słownictwo aksjologiczne zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z roku 1997. Celem badań jest rekonstrukcja językowego obrazu wartości w ustawie zasadniczej i w wypowiedziach białostockich studentów z lat 2016–2017 w ujęciu porównawczym. Analiza prowadzi do wskazania podobieństw i różnic w sposobie pojmowania wartości przez ustawodawcę i młodych Polaków. Zbadano również konstytucyjną i potoczną hierarchię dóbr w celu ich porównania.

Rozprawa składa się z dwu części. Pierwsza (*Znaczenia tekstowe nazw wartości konstytucyjnych*) zawiera analizę słownictwa aksjologicznego obecnego w Konstytucji. W drugiej (*Konotacje potoczne nazw wartości konstytucyjnych*) prezentowane są wyniki badań nad konotacjami potocznymi wybranych nazw dóbr, które są chronione w ustawie zasadniczej. Obie części poprzedza wstęp teoretyczny dotyczący metodologii i stanu badań nad językiem wartości w Polsce (w ujęciu językoznawców i teoretyków prawa). W zakończeniu rozprawy wskazano osiągnięte cele badawcze, poddano weryfikacji przyjęte hipotezy i zasugerowano możliwości wykorzystania wyników badania. Praca zawiera także bibliografię, spis tabel i załącznik w postaci formularza ankiety przeprowadzonej wśród studentów.

Pierwsza część rozprawy dotyczy prawnej semantyki nazw wartości. Tekstem źródłowym jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Ekscerpcji materiału leksykalnego dokonano na podstawie analizy łączliwości składniowej użytych w tekście nazw z określeniami wskazującymi na dodatnie wartościowanie desygnatów, takimi jak: „(Rzeczpospolita) strzeże...”, „jest pod opieką i ochroną”, „(Rzeczpospolita) stoi na straży...” oraz wyrażen charakteryzujących wprost pewne słowa jako desygnujące wartości, np. „... zarówno wierzący, jak i nie wierzący w Boga będącego źródłem prawdy, sprawiedliwości, dobra i piękna, a te *uniwersalne wartości* [podkr. moje – E.G.] czerpiący z innych źródeł”. W analogiczny sposób wyodrębniono nazwy antywartości – za takie określenia uznano te, które zostały w Konstytucji opatrzone opisami wskazującymi na negatywne profilowanie ich odnośników, np. „jest zabronione”, „zakazuje się”, „nikt nie może być...”.

wieku, jak i szczególny obraz świata, charakterystyczny dla aktu prawnego, jakim jest Konstytucja: wartościuje się głównie te elementy rzeczywistości, które stanowią przedmiot regulacji prawnych i warunkują dobre funkcjonowanie wspólnoty i państwa. Polski prawodawca najwięcej uwagi poświęca wartościom wspólnotowym (społecznym, rodzinnym, narodowym) i państwowo-prawnym. Duże znaczenie przypisuje także dobrom moralnym (godności, humanitaryzmowi, odpowiedzialności) i witalnym (życiu, zdrowiu, środowisku naturalnemu). W mniejszym stopniu troszczy się natomiast o dobra osobiste. Pewne nazwy wartości zyskały w Konstytucji interesujące profile znaczeniowe, swoiste dla językowego obrazu dóbr prezentowanych w badanym dokumencie. Nietypowe sensy zostały przypisane m.in. „godności” – desygnowana wartość odnosi się do Narodu i urzędu; „współdziałaniu” – nazwa wskazuje na porozumienie między władzą a obywatelami oraz między państwem a kościołami; „bezpieczeństwu” – określa brak zagrożenia środowiska („bezpieczeństwo ekologiczne”) czy „moralności” – oznacza powszechnie utrwalone i podzielane w społeczności opinie dotyczące tego, czy coś jest akceptowalne, czy nie („moralność publiczna”). W pierwszej części rozprawy przeanalizowano również nazwy antywartości ujęte w ustawie zasadniczej. Kryjące się za tymi nazwami zjawiska są w pewien sposób podporządkowane tym, które prawodawca wartościuje dodatnio. W Konstytucji zakazuje się pewnych działań, ponieważ stanowią one zagrożenie dla tego, co jest dobrem chronionym. Wartości i kontrwartości nie mogą być wobec tego traktowane równorzędnie. W niniejszej rozprawie ograniczono rozważania nad wartościami negatywnymi do opisu relacji między tymi wartościami a dobrami, którym zagrażają. Pierwszą część dysertacji kończy podsumowanie wyników analizy znaczeń konstytucyjnych badanego słownictwa aksjologicznego.

Druga część rozprawy dotyczy znaczeń potocznych nazw wartości konstytucyjnych. Źródłem materiału leksykalnego są wypowiedzi ankietowe 300 białostockich studentów. Najpierw zebrano konotacje potoczne nazw kluczowych wartości; następnie asocjacje te podzielono na kategorie (np. „odczucia i stany wewnętrzne”, „instytucje i działania”, „miejsca”). W dalszej kolejności na podstawie pozyskanych konotacji dokonano analizy semantycznej badanych nazw. W pierwszym rozdziale pracy (*Potoczna hierarchia wartości w świetle badań ankietowych przeprowadzonych wśród białostockich studentów*) opisano hierarchię wartości wyłaniającą się z badania ankietowego. Zwrócono uwagę na to, które z dóbr są zdaniem respondentów ważne dla wszystkich ludzi, które powinno chronić państwo, które zaś są ważne w środowisku osób biorących udział w badaniu. Analiza odpowiedzi na te pytania ujawniła, że kluczowe znaczenie dla respondentów mają wartości osobiste (wolność,

respondentów pojawiło się natomiast niewiele sygnałów wskazujących na postrzeganie wartości w kategoriach norm i zasad.

W konkluzji rozprawy stwierdzono, że badanie potocznej semantyki nazw wartości konstytucyjnych warto by przeprowadzić na skalę ogólnopolską. Jego wynik mógłby zostać uwzględniony przy formułowaniu treści nowej ustawy zasadniczej, jeśli taka inicjatywa zostanie w najbliższym czasie podjęta.

Ewa Gorlewska